

MOTIVI SPLITA U LIKOVNOJ BAŠTINI RIJEKE

UDK: 75(497.5 Split . 497.5 Rijeka)
Pregledni rad
Primljeno: 15. XI. 2003.

Mr. sc. DAINA GLAVOČIĆ
Muzej moderne i suvremene umjetnosti
Dolac 1
51000 Rijeka, HR

Na osnovi terenskog istraživanja likovne baštine u muzejskim i javnim zbirkama većih radnih organizacija Rijeke kao i privatnih zbirki nekih kolekcionara, u članku su prikazane umjetničke slike s vedutama i motivima Splita, kao i arhivsko-knjižnična grada istog sadržaja.

Za prigodničarski, poseban, 32. broj časopisa *Kulturna baština*, koji se tiska u povodu i u čast visoke životne obljetnice iznimno cijenjenog splitskog prof. dr. Duška Kečkemeta, jednog od najpoznatijih stručnjaka Dalmacije, koji se desetljećima predano bavi istraživanjem i publiciranjem građe s područja povijesti umjetnosti, željela sam se priključiti svojim skromnim prinosom. Iako sam pozorno pratila jedan dio njegova rada, naročito onaj koji se odnosio na tematiku grobne skulpture i arhitekture (*Biografija Ivana Rendića*), te nastojanja za zaštitu i očuvanje povijesnoga Sustipanskog groblja, nisam nikada imala prilike g. Kečkemeta osobno upoznati jer je on u Rijeci boravio vjerojatno tek u prolazu k nekoj drugoj destinaciji, a ja pak u Splitu ni tako.

Žalosno je, naime, da su općenito kulturno-umjetničke veze među gradovima jadranske obale vrlo slabe već dulje vrijeme, za razliku od

onih prema metropoli. Međugradske pak veze likovnjaka i povjesničara umjetnosti dviju ne tako udaljenih luka, Rijeke i Splita, nikakve su, iznimno rijetke, nesustavne, a tako je i na mnogim drugim poljima. To se pokazalo i ponovno dokazalo i ovim mojim malim istraživanjem - traganjem u Rijeci za umjetničkim djelima s motivima Splita, grada toliko poznata po jedinstvenom duhu i baštini, poput Dioklecijanove palače, Sv. Duje, Marjana, Rive,... Prvo sam pretraživanje splitskih motiva započela u muzejskim likovnim zbirkama triju riječkih muzeja (Muzeju moderne i suvremene umjetnosti, Muzeju grada Rijeke i Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja), zatim u javnim, društvenim, radnim prostorima (banke, radne organizacije, ljekarne), te privatnim većim i manjim zbirkama, ali je sve rezultiralo vrlo skromnim rezultatima. Da sam tražila vedute prilično udaljene Budimpešte ili Beča, zadaća bi mi (s obzirom na riječku povijest) sigurno bila mnogo lakša i potraga plodnija.

Preispitujući manje poznate likovno-dokumentacijske fondove i archive, prvo na što sam naišla pregledavajući kataloge riječke Sveučilišne knjižnice, bila je knjiga Louisa François Cassasa *Istra i Dalmacija 1782.*,¹ s predgovorom upravo - Duška Kečkemeta. Svojim svestranim istraživanjem međunarodne literature, građe i muzejsko-galerijskih fundusa, Kečkemet je došao do zanimljiva otkrića o vrijednoj zbirci Cassasovih akvarela u londonskome Victoria & Albert muzeju. Domaći, zagrebačko-splitski pretisak tih akvarela iz 1979. Kečkemet je popratio iscrpnim esejem o Cassasovoj metodi rada i onodobnim putovanjima u cilju bilježenja i otkrivanja tada nepoznate Dalmacije i njezina najzanimljivijeg nalazišta antičke arhitektonske baštine - splitske Dioklecijanove palače. Iako u fundusu Sveučilišne knjižnice u Rijeci nisam našla i bakropise rađene po Cassasovim akvarelima, ovaj je početak bio poticajan za daljnji rad.

Za srednju Europu (Italiju, Francusku i Englesku) dotad nepoznat grad, Split je, nakon objave Cassasove knjige u 18. st., počeo neodoljivo privlačiti znanstvenike, arheologe, umjetnike i avanturiste, baš kao što se to događa i danas, samo što u 20. st. prevladavaju turisti. Mnogi dolaze privučeni ljepotama kulturne baštine o kojoj su slušali, bilježeci te ljepote suvenir-fotografijama, a među njima su često slikari koji

svoj doživljaj Splita izražavaju raznim likovnim tehnikama, stilovima, izrazima i medijima.

Među tiskanim i publiciranim umjetničkim djelima neizostavne su svakako mape grafika iz nama bližih vremena, iz prve polovice 20. st., koje su na svojim putovanjima stvarali hrvatski umjetnici, doajeni naše grafike: Krizman, Crnčić i Kirin. Te su grafike bile popularne zbog privlačnosti motiva gradova koje se nekoć nije odveć često moglo posjećivati, a zbog pristupačnih cijena bile su dostupne široj publici, ne samo eliti. U Zbirci hrvatske grafike riječkog Muzeja moderne i suvremene umjetnosti nalazi se bakropis Mencija Clementa Crnčića *Iskrcaj drva u Splijet*, iz 1911. (270 x 390 mm, sign. d.d.k., inv. br. 1777). Prikazani su dalmatinski seljaci na splitskoj rivi koji su magarcima dopremili drvo radi njegove prodaje i utovara u jedrenjake. U tamnijem prvom planu leže hrpe suharaka pred ljudima s magarcima, a tek se iza njih, u dubinu trećeg plana proteže velika uvala splitske luke orubljene nizom kuća nad kojima se nadvijaju oblaci. Unatoč malim dimenzijama bakropisa, zahvaćen je velik i u dubinu uvučen pejzaž s istaknutim zvoničkom, mnoštvo gradacija i tonaliteta, čime je Crnčić zapravo dočaravao odsutnost boje.

U riječkom je privatnom vlasništvu² sačuvana tiskana grafička mapa Tomislava Krizmana (1882.-1955.), te su neki od listova iz nje izvučeni i uokvireni za ukras zidova. To je grafička mapa *Jugoslavia in Pictures (Jugoslavija u slikama)*, rađena od kolovoza 1934. i tijekom 1935., te objavljena u Zagrebu 1936.³ Grafički listovi nisu obojeni, a crtež je vrlo jednostavan, s naglašenom nemirnom, crnom konturnom linijom. Premda su rađeni skicozno, na njima zapažamo mnoštvo detalja, sjenčenja, iz njih zrači vedra, opuštena atmosfera, valjda zbog nekih karikaturnih detalja. Motivi koji se odnose na Split su: 22 - *Trabakuli, bracere i ladice*, 23 - *S podnožja Marjana*, 24 *Na Narodnom trgu*, 25 - *Bulićeva poljana*, 26 - *Grgur Ninski* i 27 - *Sa splitskih krovova*. List s prizorom Grgura Ninskog primjerice svjedoči o prijašnjem smještaju toga kipa unutar prostora Peristila, sa sfingom u podnožju.

Vladimir Kirin (1894.-1963.) školovao se i specijalizirao u Londonu te je svojedobno mnogo putovao Europom, a kao izvrstan crtač bilježio je zanimljive gradske vedute: Londona, Pariza, Italije i Nizo-

zemske. Kirin je posebnom pažnjom u grafikama zabilježio motive Hrvatskoga primorja i povijesne arhitektonske spomenike Splita, Šibenika, Hvara i Trogira u grafičkoj mapi *Gradovi Dalmacije* (1923.),⁴ za koju je svojedobno vladao velik interes publike, te gotovo da i nije bilo obitelji koja nije imala bar poneki list uokviren na zidu. U Rijeci se u privatnome vlasništvu nalazi nekoliko listova veduta Splita: *Pogled na mauzolej cara Dioklecijana, Peristil*, 1922. i *Zapadna vrata (Porta ferrea) Dioklecijanove palače*.

Između dva svjetska rata, tridesetih godina 20. st., u Splitu su, vjerojatno kao turisti, boravili poneki mađarski i njemački slikari, pa su tako ostvareni neki otkupi za ukras prostorija i salona malog obiteljskog hotela *Sava* na Bačvicama. Kasnije, poslijeratnom nacionalizacijom i gubitkom nekretnine, vlasnici se sele u Rijeku, noseći između ostaloga knjige i slike, te se one i danas ondje nalaze u privatnom vlasništvu. Iz obiteljske je knjižnice *ex libris* s prikazom obrisa grada iza crne sfinge s Peristila, vrlo karakteristična detalja za Split. Među slikama iz spomenutog hotela najstarija je ona s potpisom *Jéno* (ili *János*) *Kárpáthy*, Mađara koji je 1931. poklonio sliku splitske luke (ulje/karton, 400 x 500 mm, sign. d.d.k., slika 4) s prikazom lučkog mula u prvom planu s ribarskim čakulama pod starom plinskom svjetiljkom, dok u pozadini u luku uplovljava parni brod tražeći pristan uz jedrenjake. Druga slika je pejzaž s pinijama uz morsku obalu (*Küstenpartie von Bačvice/Botticelle in Spalato*), a potpisana je njemačkim imenom H. E. Braun-Kirchberg iz Nürnberga, 1940., (ulje/platno, 450 x 600 mm, sign. dat.: l.d.k., slika 6). Treća slika je istog potpisa, vrlo popularna *veduta Splita*, gledana s mora prema Prokurativama i crkvi sv. Franje, s trabakulima i bracerama u prvom planu, kakve su nekoć bile gusto privezane uz splitsku rivu (ulje/platno, 600 x 700 mm, sign. dat.: d.d.k., slika 3).

U Muzeju moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci početkom 2003. održana je velika retrospektiva riječkoga slikara Antuna Hallera (1923.) rođenjem Splićanina, koji se likovno formirao u Zadru i Zagrebu. Smatraju ga riječkim slikarom ne samo stoga što je za Rijeku vezan pretežno životom i radom, već i zbog mnogobrojnih riječkih veduta, koje su obiljubljene kod publike. Haller je radio vedute i ostalih

gradova za koje je ne neki način bio vezan, no među 280 izloženih slika bila je izložena tek jedna s naslovom *Motiv ispod Marjana* iz 1971. (ulje/platno, 530 x 680 mm, sign., dat.: d.l.k. priv. vl.). Nažalost ničim, do naslovom, ta slika nije posebno vezana uz mjesto nastanka, iako je vjerojatno inspirirana nekom davnom posjetom rodnome gradu.

U jednoj je riječkoj obitelji sačuvano nekoliko slika Borisa Demura (1951.), iz njegovih zagrebačkih studentskih dana sedamdesetih godina, vrlo osebnog umjetnika, čiji kasniji rad uvelike odudara od ovih ranih slika s dalmatinskim motivima Bola, Brača i Splita. Zanimljivije su dvije slike s manje poznatim gradskim vedutama Splita. Jedna je vizura osunčanog trga gledanog iz zasjenjena portika, sva realizirana u nježnim, svijetloružičastim, plavim i tirkiznim tonovima (ulje/platno, 629 x 429 mm, sign. d.d.k., slika 2). Druga prikazuje *Željezna vrata*, kao noćni prizor trga s nekoliko zakasnjelih prolaznika. Slika je gotovo monokromna, tamne game, s mnogo modrih tonova, dok je svijetlom naglašen, gotovo bijeli zvonik sa zidnom urom. U pozadini se jedva naziru gradska vrata (ulje/platno, 650 x 460 mm, sign. d.d.k., slika 1). Ove slike iz mladosti razbarušeni su studentski ljetni radovi, putositnice, slikani pod utjecajem nastavnih lekcija, otkupljeni iz mecenskih poriva (majčinske brige za sinovljeva kolegu s Likovne akademije), te su i više nego draga uspomena iz vremena kada se još nisu nazirali budući putovi razvoja i likovnog opredjeljenja, niti se naslućivale Demurove karakteristične spirale, u svome vrtloženju prepunom kozmičke energije, po kojima je slikar danas tako prepoznatljiv.

Nekad je bilo uobičajeno da veća poduzeća otkupljuju slike za uređenje svojih prostora ili su slike dobivala na poklon od raznih poslovnih partnera. Takve su kolekcije vođene svakojako, ovisno o senzibilitetu i savjesti administrativnog osoblja zaduženog za inventar, ali vrlo rijetko kao uređene kućne zbirke sa svim potrebnim podacima, fotografijama i dokumentima koji bi dokazivali porijeklo i vrijednost umjetnina.

Jedna od rijetkih radnih organizacija koja je ipak zadržala običaj skupljanja i čuvanja umjetničkih slika je Ri-Adria banka u Rijeci, čiji je projektant ing. Igor Emili već u startu zamislio skulptorski oblikovan cjelokupni volumen zgrade kao i njegov unutarnji prostor dopunjen i slikama. Za uređenje radnih prostorija Banka je tijekom godina saku-

pila bogatu zbirku od nekoliko desetaka slika različitih autora, kako riječkih tako i iz ostalih gradova, te se upravo izrađuje katalog zbirke. Među slikama je i jedna s motivom *Splitske rive* iz 1977. (kombinirana tehnika/šperploča, 550 x 800 mm, sign., dat.: d.d.k., slika 5). Autor je splitski akademski umjetnik Jakov Budeša (1922.), o kojemu je pisao D. Kečkemet.⁵ Premda je Budeša bio skloniji grafičkoj i kolorističkoj apstrakciji, ipak se nadahnjivao i dalmatinskim ambijentima te tu spada i slika koja je dospjela u Rijeku. Prizor je umirena tonaliteta, vrlo škrta kolorita, ali bogata slikarskim slojevima različitih materijala koji tvore gotovo reljefnu površinu, pridonoseći razigranosti fature i raskrajanju formi. Slika je horizontalno komponirana, a prikazan je isječak splitske morske fronte s uskim plavim donjim slojem mora s barkama. Srednji je širi, smečkasti sloj kompozicije, u vidu zida zbijenih kuća iza kojih, sasvim desno, viri zvonik Sv. Dujma, konkurirajući drugim tankim vertikalama koje paraju plavi, nešto širi, treći slikani sloj neba nad kućama. Vrlo je dopadljivo prikazana atmosfera kasnog popodneva, raspadajućih čvrstih formi pri zadnjim zrakama zalazećeg sunca, u smiraj dana.

I u nekadašnjem riječkom pomorskom i brodarskom divu, bivšoj *Jugoliniji*, poslije *Croatialineu* (sada također bivšem poduzeću), tijekom godina bila sakupila oveća zbirka od nekoliko stotina umjetničkih slika. Fundus ex *Croatialine* sastojao se od slika, grafika, fotografija, reprodukcija i dekorativnih panoa. Ta su djela bila fiksno ugrađena ili vješana na zidove prostorija (ureda, hodnika, restorana, brodskih salona, kabina, itd.). Zastupljene su različite dimenzije i slikarske tehnike, od ulja, akrila, tempere i akvarela do tiffany-vitraža, kolaža, grafike, kombinirane tehnike i jednostavnih crteža olovkom. Zastupljeni su i različiti autori, od europski poznatih autora, akademskih domaćih slikara, bivših jugoslavenskih, do riječke scene te mnogih amatera, pomoraca koji su slikanjem ovjekovječili svoje putne impresije krateći si tako vrijeme na dugim plovidbama ili čekajući kod kuće na ukrcaj). Nekim su autorima naručivane slike prigodnog sadržaja prilikom opremanja novog broda, pa su teme takvih slika obično u vezi s nazivom broda (vedute gradova i mjesta, portreti značajnih osoba), neke su bile dar kumova pri porinuću novog broda, dok su neka djela bila

otkupne nagrade s poznatog riječkog Međunarodnog bijenala crteža (u organizaciji Moderne galerije u Rijeci). Kada, od koga i kojom je prigodom nabavljena slika *Split* (ulje/platno, 750 x 1000 mm, vl. Grad Rijeka⁶) autora Danilovića nije poznato. Taj rad vrlo bogatog slikanog sloja, uočljivih, živih boja i razbarušene fakture mora da je bio blizak pomorcima, koji su ga nabavili uz još jedan - vedutu Dubrovnika.

Gdjekad su zanimljivi, pa i neobični, gdjekad tužni putovi pojedinih umjetnina, a gdjekad oni imaju i sretan završetak. Katkad se događa da se nakon slikarskih izložbi neki rad otkupi ili se pak cijela izložba ode na prodaju. Tako se u Maloj galeriji, najstarijoj privatnoj galeriji⁷ u riječkom Starom gradu, na prodaji našla kolorirana grafika Munira Vejzovića (400 x 500 mm, d.l.k.: 30/40, sign.: d.d.k.) *Pogled na Split*, s vrha uspona na Marjan. U svijetlim, vedrim plavo-bijelim tonovima prikazan je osunčani zaljev, riva i grad nagomilanih kuća pred plavim planinama pozadine. Nasuprot putu prema Marjanu, orubljenom tamnozelenim agavama, ističe se zgrada *Brodospasa* što se zrcali u moru.

Dužim bi se, i pomnijim, pregledom još poneke od privatnih zbirki možda našla još kakva slika Splita u vlasništvu riječkih obitelji ili čak i nekog od sportskih klubova,⁸ ali, na žalost, ograničeno vrijeme ovog skromnog istraživanja dalo je tek blijedu sliku prvotnih nada i očekivanja. Ako se može zaključivati uspoređujući učestalost motiva i veduta svjetski poznatog grada spomenika Dubrovnika, ne samo u Rijeci nego i u drugim sredinama, mogli bismo doći do spoznaje o razini svijesti (ili možda čak i ljubavi) koju građani pokazuju prema svome gradu. Cijeneći i voleći svoj grad, njegovi mu stanovnici rado pronose glas i u drugim sredinama, darujući ili prodajući umjetničke slike u neke druge krajeve. Kako je već u uvodu rečeno, veze Splita i Rijeke očito su i u prošlosti - kao što su i danas - bile odveć slabe i rijetke da bi se u riječkoj materijalnoj i vizualnoj memoriji pohranilo više od ovih nekoliko primjeraka umjetničkih djela s motivom grada Splita.

BILJEŠKE

1. Izd. Zagreb-Split, 1979.
2. Priv. vl. Teo de Canziani Jakšić iz Rijeke posjeduje grafičke mape T. Krizmana i V. Kirina, te ih je ljubazno stavio na uvid i raspolaganje, na čemu zahvaljujem.

3. Citirana Krizmanova grafička mapa *Jugoslavija u slikama* iz priv. vl. ob. Canziani-Kostwein iz Rijeke, izrađena je s ukupno 250 bakrenih matrica u 4 cjeline (I. The Adriatic, II. Eastern Yugoslavia, III. Northern Yugoslavia, IV. Central Yugoslavia) s oko 60 prizora; cjelina je tiskana u 100 specijalnih de lux kopija i u 900 numeriranih i signiranih običnih izdanja).
4. Izdanje: V. Kirin, nasljednici - vlastita naklada iz priv. vl. ob. Canziani-Kostwein iz Rijeke
5. D. Kečkemet: *Jakov Budeša*. ŽU, 1975., 22-23
6. Nakon stečaja *Croatialinea* 2001.-2002. slike su pripale vjerovniku Ri-Adria banci, koja ih je prodala Gradu Rijeci za opremanje poslovnog prostora i dar muzejskim gradskim ustanovama).
7. Mala galerija je u privatnom vlasništvu obitelji Bruketa, te povremeno priređuje prodajne izložbe radova manjeg formata.
8. Među sportskim je klubovima običaj poklanjati slike matičnog grada kluba prilikom nekih važnijih susreta ili utakmica.

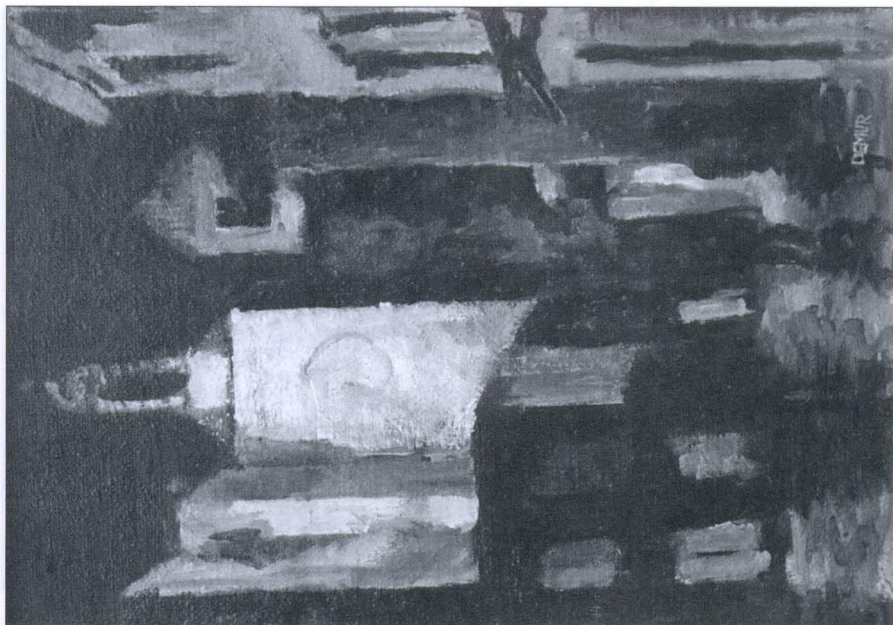
I MOTIVI DI SPLIT NEL PATRIMONIO ARTISTICO DI RIJEKA

Riassunto

Nell' articolo si discute di legami artistico-culturali, relativamente scarsi, tra Rijeka e Split, sia nel passato che nel presente (forse, con l' eccezione degli spettacoli teatrali). L' infrequente o nessuna collaborazione culturale tra le associazioni civiche degli artisti sul campo delle belle arti, e nessuno scambio di carattere espositivo, ebbe come risultato lo scarso numero dei dipinti in proprietà dei Fiumani, sia nelle loro collezioni private che quelle pubbliche.

In base alla breve ricerca fatta sul posto, fu trovata e descritta una decina dei dipinti, grafici ed alcuni libri illustrati, quale «*L'Istria e Dalmazia*» di Cassas dal 1782, il cui recensore era Duško Kečkemet. Vengono menzionati anche i fogli dai cartolari grafici dall' inizio del '900 dei grafici M.C.Crnčić, T.Kriyman, e V. Kirin; dipinti con i motivi di Spalato dagli anni '30 del '900, degli autori tedeschi e ungheresi H.E. Braun – Kirchberg e J. Kárpáthz, e pittori croati A. Haller, Boris Demur e J. Budeša dagli anni '70 del secolo precedente.

Tutti i dipinti trattati rappresentano le vedute figurative, in cui vengono chiaramente espressi i motivi dell'interesse pittorico, con, talvolta, più o meno maestria ed impegno artistico.

Boris Demur: Željezna vrata (ulje/platno, 650 x 460 mm, sign. d.d.k., priv. vl.)

Boris Demur: Splitski trg (ulje/platno, 629 x 429 mm, sign. d.d.k., priv. vl.)

H. E. Braun-Kirchberg, *Splitska riva* (kombinirana tehnika/šperploča, 550 x 800 mm, sign. dat.: d.d.k., priv.vl.)

Jéno (ili János) Kàrpáthy: *Splitska luka* (ulje/karton, 400 x 500 mm, sign. d.d.k., priv. vl.)